

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Вінницький навчально-науковий інститут економіки Західноукраїнського
національного університету
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

БЮДЖЕТ ЯК ОСНОВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Спеціальність: 072 – фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
Освітньо-професійна програма: Фінанси

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи ФЗвнм-21
А.В. Кузьменко

Вінниця - 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БЮДЖЕТУ ЯК ІНСТРУМЕНТУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ.....	6
1.1. Концептуальні засади сутності бюджету.....	6
1.2. Роль бюджету в забезпеченні соціально-економічного розвитку держави: огляд теоретичних підходів.....	10
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ.....	20
2.1. Структура доходів Державного бюджету України: динаміка та тренди....	20
2.2. Аналіз видатків державного бюджету.....	28
РОЗДІЛ 3. ОПТИМІЗАЦІЯ ДОХОДІВ ТА ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД І РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	38
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49

ВСТУП

Актуальність теми. Бюджет є основним інструментом державної політики, який визначає розподіл ресурсів між різними секторами економіки, а також визначає пріоритети розвитку. За допомогою бюджету держава забезпечує фінансування інфраструктурних проектів, розвитку освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення тощо. Витрати державного бюджету на соціальні програми, такі як пенсії, допомоги, освіта і медицина, мають безпосередній вплив на рівень життя громадян. Керування цими витратами важливе для забезпечення соціальної справедливості та подолання бідності. А в умовах економічних криз, ефективна бюджетна політика може бути використана для стабілізації економічної ситуації, стимулювання попиту, підтримки підприємств, створення нових робочих місць та забезпечення загальної фінансової стабільності тощо.

Таким чином, дослідження бюджету як інструменту соціально-економічного розвитку є надзвичайно важливим для розуміння того, як правильне управління публічними фінансами може сприяти покращенню добробуту населення та стабільності держави в умовах змінного економічного середовища.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання теоретичних та практичних аспектів ефективності бюджетної політики України в контексті соціально-економічних пріоритетів досліджували такі українські науковці, як О. Васирик, О. Волкова, В. Дем'янишин, О. Дорошенко, О. Західна, О. Кириленко, С. Качула, З. Лободіна, Л. Лисяк, І. Себестянович, В. Федосов, І. Чугунов, С. Юрій та ін.

Однак існує багато проблемних аспектів, що стосуються наповнення Державного бюджету та його ефективного використання, а також дослідження значення бюджету в соціальному та економічному розвитку країни, які були недостатньо розглянуті. Це створює необхідність для подальших досліджень у

цих напрямках.

Мета дослідження. Основною метою цієї роботи є розробка теоретичних основ формування та виконання Державного бюджету України, а також аналіз його впливу на процеси соціально-економічного розвитку країни.

Завдання дослідження. Для досягнення мети при написанні цієї роботи були поставлені такі завдання:

- розглянути концептуальні засади сутності бюджету;
- дослідити роль бюджету в забезпеченні соціально-економічного розвитку держави на основі теоретичних підходів;
- здійснити аналіз ефективності реалізації бюджетної політики України в контексті соціально-економічних пріоритетів;
- провести моніторинг за формуванням і виконанням доходів Державного бюджету України;
- провести аналіз реалізації видаткової частини бюджету держави;
- розглянути світовий досвід інших країн стосовно оптимізації доходів та видатків бюджету та можливості його адаптації для реалій України;
- запропонувати напрями вдосконалення бюджетної політики України для покращення реалізації процесів соціального та економічного розвитку держави.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є Державний бюджет України та оптимізація дохідної і раціоналізація видаткової його частин, що сприяють забезпеченню соціально-економічного розвитку країни.

Предмет дослідження. Предметом дослідження є економічні процеси та відносини, які виникають під час формування, виконання та використання Державного бюджету України для забезпечення соціально-економічного розвитку країни.

Методи дослідження, використані при написанні кваліфікаційної роботи, включають: аналіз — для вивчення наукових праць, офіційних документів і статистичних даних, що стосуються формування та виконання бюджету;

порівняльний аналіз – для оцінки ефективності доходної і видаткової частини бюджету та зіставлення практик інших країн; системний аналіз – для виявлення взаємозв'язків між бюджетними показниками та соціально-економічними процесами; синтез – для формування висновків щодо структури доходів і видатків бюджету; метод моделювання – для прогнозування впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток; статистичні методи – для аналізу динаміки бюджетних показників і їх впливу на макроекономічні показники.

Наукова новизна дослідження полягає в розробці рекомендацій щодо оптимізації бюджетної політики для забезпечення сталого соціально-економічного зростання країни, враховуючи досвід зарубіжних країн.

Практичне значення дослідження Результати дослідження можуть бути застосовані при розробці бюджетної політики, спрямованої на досягнення економічної стабільності та покращення добробуту населення, а також можуть бути використані у навчальному процесі для підготовки фахівців з державного управління, економіки та фінансів.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження, викладені у випускній кваліфікаційній роботі, були апробовані та отримали позитивну оцінку на V Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу» (6-7 листопада 2024 р., м. Житомир).

Структура і обсяг роботи. Дипломна робота включає вступ, три розділи, висновки та список використаних джерел.

Повний обсяг роботи складає 53 сторінки друкованого тексту. У роботі представлено 5 таблиць, 11 рисунків та 41 найменування використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БЮДЖЕТУ ЯК ІНСТРУМЕНТУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

1.1. Концептуальні засади сутності бюджету

Бюджет виконує центральну роль у забезпеченні економічної стабільності, стимулюванні розвитку та підтримці суспільного добробуту, водночас, слугуючи при цьому механізмом контролю та планування діяльності держави.

Глибоке розуміння сутності бюджету надає можливість державним керівникам та фінансовим органам ухвалювати обґрунтовані рішення щодо розподілу та перерозподілу ВВП, застосування фінансових механізмів, інструментів і методів для регулювання соціально-економічних процесів у суспільстві тощо [1].

Між бюджетом та ВВП існує складна система взаємозв'язків, що обумовлює вплив державних фінансів на економічну активність і розвиток країни.

Визначення поняття «бюджет» відображає складність і різноманіття всіх процесів, які характеризують економічні відносини, з точки зору розподілу ВВП і формування централізованих фондів. Саме тому серед науковців-фінансистів немає єдиного підходу щодо трактування сутності цієї категорії.

Термін «бюджет» (в перекладі з франц. *budget* – «шкіряний гаманець») означає затверджений у законодавчому порядку план або кошторис, що визначає доходи та видатки держави, які передбачається отримати та витратити в майбутньому.

Відповідно до Бюджетного кодексу України, бюджет є планом формування та використання фінансових ресурсів держави, які спрямовані на забезпечення виконання завдань і функцій державних органів та органів влади на місцевому рівні напротязі бюджетного періоду [3].

Бюджет, як складова закону про державний бюджет, виконує функцію головного фінансового плану держави, представляючи кошторис її доходів і

видатків. Кожного року він затверджується законодавчими органами у формі закону та відображає фінансові пріоритети і стратегічні напрями розвитку країни на визначений період.

Вплив бюджету на регулювання соціально-економічних процесів визначається його сутністю як об'єктивної економічної категорії, що відображає механізми впливу держави на економіку через систему доходів і видатків, сприяючи стабільності та розвитку суспільства.

С. Качула, Г. Павлова, Л. Лисяк та ін. рахують, що «економічна сутність бюджету полягає в тому, що він дає можливість державі надавати суспільству унікальні блага та послуги, які мають значний вплив на рівень добробуту та якість життя. До таких благ відносяться оборона, національна безпека, правопорядок, благоустрій, охорона довкілля, освіта, охорона здоров'я, наука, культура та інші. Бюджет відображає інтереси держави, бізнесу та населення, між якими постійно відбувається конкуренція за частину суспільного продукту. Отже, основна роль бюджету полягає у досягненні балансу між інтересами всіх учасників суспільства» [2].

Відносно трактування бюджету як економічної категорії, то однакове бачення з цього приводу у таких відомих науковців-фінансистів як В. Дем'янишина, О. Кириленко, В. Федосова, С. Юрія, які вважають, що бюджет – це система фінансових відносин, які пов'язані з розподілом і перерозподілом ВВП щодо формування і використання основного централізованого фонду грошових ресурсів для забезпечення функціонування держави та виконання її функцій та завдань [1].

Натомість такі вчені як О. Василик, О. Романенко зауважують, що бюджет – це централізований грошовий фонд держави, і основною характеристикою бюджетних відносин є створення та витрачання фінансових ресурсів держави, натомість вплив зазначених процесів на соціальний і економічний розвиток держави розглядається недостатньо [4].

А от Є. Ткач допускає думку, що бюджет поєднує 2 основні функції: з однієї сторони, це централізований фонд грошових коштів, а з іншої – система

економічних відносин, які виникають під час розподілу валового внутрішнього продукту [31].

В. Базилевич та Л. Воронова у своїх наукових дослідженнях стверджують, що бюджет є головним планом щодо формування та використання бюджетних ресурсів органів влади, який є правовим документом і підлягає обов'язковому для виконання [5; 35].

І. Луніна, М. Крупка, Ю. Пасічник досліджують бюджет як «інструмент державного управління процесом розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів в країні, регулятивний вплив якого забезпечує значущі, тривалі та відчутні результати для економічних суб'єктів» [1].

Підсумовуючи дослідження вчених, можна визначити основні характерні ознаки бюджету:

історичність – бюджет як економічна категорія сформувався у процесі історичного розвитку, набуваючи специфічних рис у різних країнах;

плановість – функціонування бюджету базується на його плановій природі;

юридичний характер – бюджет виступає як документ і має силу правового документу;

термін дії – бюджет розробляється та реалізується в межах календарного року.

Отже, бюджет призначений для регулювання розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту між секторами виробництва, галузями економіки, адміністративно-територіальними одиницями та соціальними групами. Його мета – задовольнити потреби ринкової економіки згідно з обраною фінансовою політикою та надавати фінансові ресурси для потреб соціально-економічного розвитку.

На думку В. Дем'янишина, матеріальне вираження категорії бюджету слід розглядати з таких точок зору:

– «за явищем – це сукупність реальних грошових потоків, які сприяють формуванню та використанню бюджетного фонду за різними напрямками;

– за матеріальним змістом – це основний централізований фонд грошових коштів держави;

- за формою – це основний фінансовий план держави;
- за організаційною структурою – це ключова ланка фінансової системи суспільства та основна складова державних фінансів, що має власну структуру, відображену в бюджетній системі;
- за правовим характером – це юридичні акти, такі як закон про Державний бюджет України та рішення, ухвалені Верховною Радою АРК і місцевими радами;
- за рівнем впливу на соціально-економічний розвиток суспільства – це один із основних інструментів регулювання соціально-економічних процесів у країні» [8].

Висмикування або перебільшення однієї з складових позбавляє державний бюджет повної характеристики. Тому він функціонує як цілісна система взаємозалежних, взаємозумовлених і взаємопов'язаних елементів, які не суперечать один одному та системі в цілому [39].

Для глибшого розуміння сутності та призначення державного бюджету варто розглянути його функції та завдання, які на нього покладаються (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Функції бюджету держави

«Функції бюджету показують, яким чином втілюється суспільне призначення бюджету, виявляються в рамках тих економічних відносин, які є змістом категорії «бюджет». Дивлячись на це, бюджет виконує розподільну і контрольну функції...» [1].

Розподільча функція полягає в тому, що держава акумулює фінансові ресурси та спрямовує їх на задоволення загальносуспільних потреб.

Контролююча функція бюджету полягає в забезпеченні моніторингу та оцінки процесів формування, розподілу та використання бюджетних коштів. Вона дозволяє своєчасно виявляти відхилення від планових показників, забезпечувати прозорість використання фінансових ресурсів, а також оцінювати ефективність і доцільність витрат, що здійснюються за рахунок державних коштів. Ця функція сприяє належному фінансовому контролю і запобіганню нецільовому або неефективному використанню бюджетних коштів.

Отже, економічна сутність бюджету розкривається через певні економічні відносини, що полягають у розподілі і перерозподілі ВВП між секторами економіки, соціальними групами та регіонами і основною метою цього процесу є підвищення ефективності економіки та поліпшення добробуту населення. Завдяки бюджету держава забезпечує надання суспільству благ і послуг, які значно впливають на рівень життя та його якість.

1.2 Роль бюджету в забезпеченні соціально-економічного розвитку держави: огляд теоретичних підходів

На соціально-економічний розвиток держави і суспільства в цілому мають вплив конкретні фінансові методи, форми, інструменти, важелі формування і використання бюджетних коштів. Відбір цих елементів здійснюється під час розробки та впровадження бюджетної політики. Ці елементи разом утворюють бюджетний механізм держави. У вітчизняній та зарубіжній фінансовій науці наведено широкий набір методів, форм, інструментів і важелів бюджетного механізму, які ефективно застосовуються на практиці та постійно вдосконалюються відповідно до змін у бюджетних відносинах.

Вплив бюджетної політики на економічне зростання залежить від того, чи надає держава через бюджет додаткові можливості для розвитку економіки, або навпаки, обмежує їх. Ефективна бюджетна політика є важливим чинником, що визначає темпи та якість економічного розвитку.

Отже, важливу роль в соціально-економічному розвитку держави відіграє бюджет і бюджетний механізм. Тобто застосування бюджету як інструменту державного регулювання соціально-економічного розвитку передбачає використання методів, форм, інструментів та важелів бюджетного механізму держави під час здійснення її бюджетної політики.

Бюджетна політика є основною складовою фінансової політики держави, яка віддзеркалює масштаби виконання її функцій у сфері управління доходами, бюджетними витратами та державними запозиченнями. Наразі, в контексті обраного Україною стратегічного курсу на європейську інтеграцію, бюджетна політика стає вагомим інструментом для забезпечення соціально-економічного розвитку країни.

Бюджетна політика має забезпечувати умови, необхідні для задоволення суспільних потреб і відповідати економічній стратегії розвитку держави. Завдяки їй держава реалізує свої завдання, сприяючи підвищенню ефективності національної економіки та покращенню добробуту населення. Це включає забезпечення доступного і якісного обслуговування у сферах освіти та охорони здоров'я для всіх верств населення, підвищення рівня доходів громадян, а також охорону природного середовища тощо [34].

Науковці не мають єдиного погляду на визначення сутності дефініції «бюджетна політика».

У Господарському кодексі зазначається, що «...бюджетна політика націлена на вдосконалення та раціоналізацію процесів формування доходів і використання державних фінансових ресурсів, підвищення ефективності державних інвестицій у національну економіку, гармонізацію загальнодержавних і місцевих інтересів у сфері міжбюджетних відносин, управління державним боргом та забезпечення соціальної справедливості через перерозподіл національного доходу» [6].

Федосов В., Опарін В., Сафонова Л., Романенко О. вважають, що бюджетна політика, це «...складова фінансової політики, що відображає сукупність державних заходів у сфері бюджету з метою регулювання економічних і соціальних процесів...» [33].

На думку В. Дем'янишина, «бюджетна політика полягає в розробці основних напрямків використання бюджету, що відповідають принципам

соціально-економічного розвитку суспільства; в процесі цієї розробки держава визначає конкретні форми, методи та види організації бюджетних відносин» [7].

О. Василик та К. Павлюк дотримуються думки, що бюджетна політика – це комплекс дій, що застосовуються державою для організації та управління фінансами з метою сприяння економічному та соціальному розвитку [4].

Також прийнятним є твердження І. Чугунова, що бюджетна політика є потужним інструментом впливу на процеси соціально-економічного розвитку держави і завдяки ретельно розробленій і обґрунтованій бюджетній політиці держава має вплив на регулювання економічних процесів та забезпечувати соціальний захист громадян [36].

С. Юрій та В. Дем'янишин вважають, що «...бюджетна політика є інструментом, через який держава реалізує комплекс заходів, спрямованих на виконання своїх функцій через бюджет. Для цього вона використовує свої повноваження та відповідні інституції, що дозволяють управляти відносинами з громадянами, підприємствами, субнаціональними державними та муніципальними утвореннями, а також з іноземними державами та міжнародними організаціями» [30].

Теж згідні з С. Юрієм та В. Федосовим, що бюджетна політика – це робота органів влади та управління, спрямована на формування і регулювання державного бюджету з метою забезпечення соціально-економічного розвитку держави та досягнення її стратегічних пріоритетів [33].

Формування дієвої бюджетної політики – це дуже складний процес. Досягти результативності в цьому напрямку можливо завдяки чіткому визначенню мети, завдань, пріоритетів і принципів бюджетної політики [34].

Мета бюджетної політики полягає в покращенні рівня життя населення згідно новим соціальним стандартам, а також забезпеченні стійкості й збалансованості бюджетної системи.

Щодо дослідження завдань бюджетної політики, то «основними завданнями, які необхідно виконати для підвищення ефективності бюджетної політики держави, є такі: надання пріоритету при формуванні цілей бюджетної політики не політичним інтересам, а соціальному, економічному й екологічному ефектам, що буде досягнутий за результатами їхньої реалізації; реальне

підпорядкування цілей бюджетної політики держави законодавчо затвердженим стратегічним програмам соціального, економічного й екологічного розвитку країни; забезпечення прив'язки певних заходів та інструментів реалізації бюджетної політики до конкретних цілей, що дасть можливість проводити об'єктивне оцінювання результатів їхньої реалізації...» [1].

Ефективна бюджетна політика повинна ґрунтуватися на таких принципах: наступності, об'єктивності, узгодженості, обов'язковості та прозорості (рис. 1.2).

Рис 2.1. Принципи формування ефективної бюджетної політики

Бюджетна політика охоплює два основні елементи, що визначають методи її формування та здійснення: бюджетну стратегію та бюджетну тактику, які розробляються відповідно до чинного бюджетного законодавства (рис. 1.3.).

Рис. 1.3. Елементи бюджетної політики

Стосовно класифікації бюджетної політики, то пропонуємо її класифікувати за такими видами: «1) політика у сфері надходжень бюджетних ресурсів; 2) політика у сфері видатків бюджетів; 3) політика в галузі бюджетного регулювання та міжбюджетних взаємин; 4) політика у сфері державного дефіциту і державного боргу» [10].

Стосовно типів бюджетної політики, то виокремлюють такі:

- «...дискреційна або свідома (обмежувальна, стимулююча), недискреційна або автоматична;
- стабілізаційна (антициклічна): стимулювальна (експансіоністська) або стримувальна (рестрикційна);
- проциклічна або антициклічна;
- політика фіскальних стимулів або фіскальної консолідації» [1].

Виділяють зовнішні та внутрішні фактори, які впливають на розробку та впровадження бюджетної політики (рис. 1.4.).

Рис 1.4. Фактори формування та впровадження бюджетної політики

Бюджетна політика вважається результативною за умови ефективного функціонування всіх її складових.

Основні засади та напрями реалізації бюджетної політики повинні відповідати пріоритетам соціально-економічного розвитку держави та відображатися у стратегічних прогнозних і програмних документах. Одним із ключових документів, що визначає принципи та напрями здійснення бюджетної політики України, є Бюджетна декларація.

Згідно з Бюджетним кодексом України, «бюджетна декларація — це документ, який здійснює середньострокове бюджетне планування, визначаючи основні принципи бюджетної політики та показники державного бюджету на

середньострокову перспективу. Вона є основою для підготовки проекту Державного бюджету України та прогнозів місцевих бюджетів» [3].

Бюджетна декларація складається з таких головних прогнозних макроекономічних показників соціально-економічного розвитку України:

- доходи та видатки державного бюджету;
- обсяги надання кредитів з державного бюджету;
- частка прогнозного річного обсягу ВВП;
- дефіцит або профіцит державного бюджету;
- державний борг та гарантований державою борг;
- обсяги надання державних гарантій;
- розмір мінімальної заробітної плати;
- рівень прожиткового мінімуму та його забезпечення [3].

Крім того, враховуються інші показники, які є необхідними для розробки проекту закону про Державний бюджет України.

Варто відмітити, що Кабінет Міністрів України щорічно, не пізніше 1 червня року, який передує плановому, зобов'язаний затвердити Бюджетну декларацію. Цей документ набуває статусу офіційного та оформлюється постановою Кабінету Міністрів. Після затвердження нової Бюджетної декларації втрачає чинність декларація, прийнята раніше.

Бюджетна політика України спрямована на досягнення цілей, визначених Конституцією України, зокрема забезпечення соціальних інтересів, а також економічного і культурного розвитку держави та суспільства. У цьому контексті особливого значення набувають такі конституційні принципи, як верховенство права, рівність суб'єктів бюджетних правовідносин, розподіл влади, відповідальність держави перед людиною, відповідність бюджетного законодавства нормам і положенням Конституції, участь громадян в управлінні державою, непорушність права приватної власності, законність у діяльності органів влади та посадових осіб, справедливий розподіл суспільного багатства тощо. Недотримання цих принципів призводить до дисбалансів, непослідовності, асоціальності бюджетної політики та її неспроможності

забезпечити динамічний розвиток суспільства й укріплення демократичних основ державотворення [1].

Ключова роль у реалізації бюджетної політики України належить бюджетному механізму, який використовується органами державної влади та місцевого самоврядування для регулювання розподільчих процесів. Ці процеси пов'язані з формуванням і використанням бюджетних фінансових ресурсів, спрямованих на прискорення соціального та економічного розвитку країни.

Отже, бюджетний механізм – це сукупність методів, інструментів і важелів, які використовуються для формування, розподілу та ефективного використання бюджетних коштів з метою реалізації державної бюджетної політики. Він забезпечує управління фінансовими ресурсами та їх спрямування на соціально-економічний розвиток країни.

Бюджетний механізм формується державою при визначенні основних напрямів її бюджетної політики на відповідний бюджетний період, що відбувається під час складання та затвердження Бюджетної декларації, відповідно до статті 33 Бюджетного кодексу України та статті 152 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України». Це передбачає вибір інструментів бюджетного механізму, що використовуються як у вітчизняній, так і в світовій практиці в різні періоди. Практичне застосування цих інструментів повинно забезпечити їх максимальну відповідність вимогам бюджетної політики конкретного періоду, що є ключем до ефективної реалізації її цілей та завдань.

Бюджетна політика здійснюється за допомогою інструментів бюджетного механізму в процесі його функціонування для забезпечення сталого розвитку держави. І у цьому контексті цей механізм виступає як складова частина фінансового механізму держави.

Щодо структури бюджетного механізму, то в ньому виділяють 2 основні підсистеми: механізм формування бюджетних ресурсів; механізм використання бюджетних ресурсів і кожна з цих підсистем охоплює фінансові методи, фінансові форми, фінансові інструменти, фінансові важелі (рис. 1.5.).

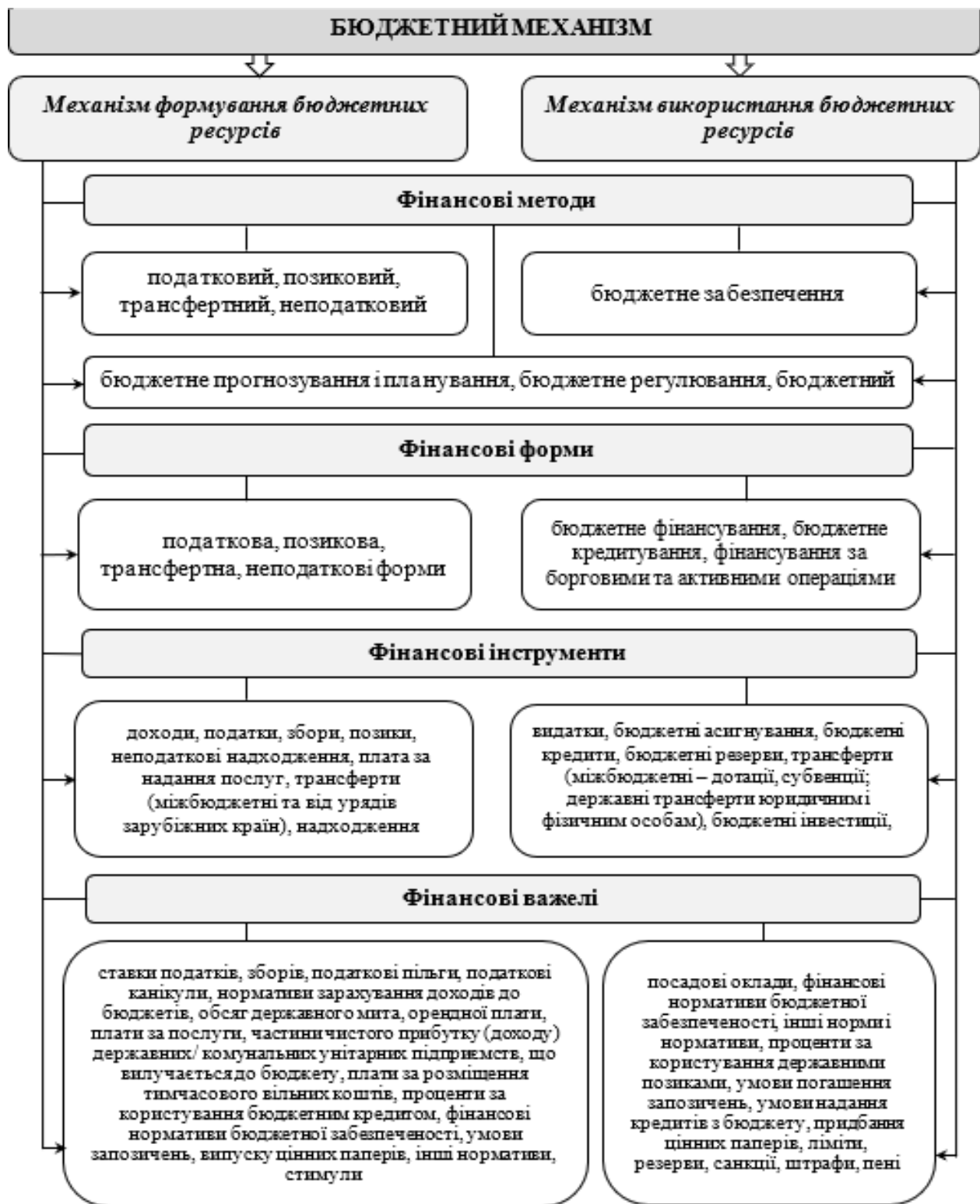

Рис. 1.5. Склад бюджетного механізму

Тобто бюджетний механізм – це сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних складових, що комунікують одна з одною для досягнення ефективності функціонування системи управління державними фінансами.

Бюджет є ключовим інструментом регулювання соціально-економічного розвитку держави. Згідно з Конституцією України, держава через бюджет отримує можливість спрямовувати фінансові ресурси на пріоритетні сфери та напрями економічного і соціального розвитку, а також реалізовувати єдину фінансову політику на всій території країни.

Отже, надзвичайну важливу роль в соціально-економічному розвитку держави виконує бюджет, бюджетна політика і бюджетний механізм. А саме застосування бюджету як інструменту державного регулювання соціально-економічного розвитку передбачає застосовування методів, форм, інструментів та важелів бюджетного механізму держави під час реалізації її бюджетної політики.

Тобто, вплив бюджету на соціально-економічний розвиток держави реалізується через таку послідовність: 1) бюджет; 2) бюджетна політика; 3) бюджетний механізм; 4) соціально-економічні процеси.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ

2.1. Структура доходів Державного бюджету України: динаміка та тренди

Роль і значення доходів бюджету є надзвичайно важливими, оскільки саме завдяки ним держава здатна виконувати свої завдання та функції на належному рівні, сприяючи підвищенню ефективності своєї діяльності. Відтак, особливо актуальним є питання оцінки процесів формування та виконання доходної частини Державного бюджету України.

У сучасній літературі поняття доходів бюджету трактується по-різному.

Г. Миськів вважає, що доходи бюджету – це грошові надходження, які держава отримує у своє розпорядження на безповоротній основі, призначені для фінансування суспільно значущих витрат [20].

Колектив таких авторів як С. Качула, Г. Павлова, Л. Лисяк та ін. вважають, що «доходи бюджету – це економічні відносини, що виникають між державою та юридичними і фізичними особами в процесі формування централізованого бюджетного фонду країни та бюджетних ресурсів на регіональному рівні» [2].

С. Юрій та П. Юхименко трактують доходи як «...всі податкові, неподаткові та інші надходження до бюджету на безповоротній основі, залучення яких передбачено законодавством України» [30].

За В. Дем'янишиним, доходи – це об'єктивне економічне явище, що характеризується сукупністю економічних відносин, спрямованих на розподіл і перерозподіл ВВП з метою формування централізованого фонду державних фінансових ресурсів [9].

Відповідно до БКУ, доходи бюджету визначаються як «податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством». До них належать також трансферти, плата за надання адміністративних послуг, а також власні надходження бюджетних установ [3].

Узагальнивши вищенаведені трактування сутності доходів бюджету, можна стверджувати, що доходи – це сукупність грошових коштів, які надходять до державного або місцевого бюджетів з різних джерел для забезпечення фінансування управлінських функцій та завдань держави чи органів місцевого самоврядування.

В Україні, відповідно до законодавства, сформована система доходів державного та місцевих бюджетів, класифікацію яких наведено на рисунку 2.1.

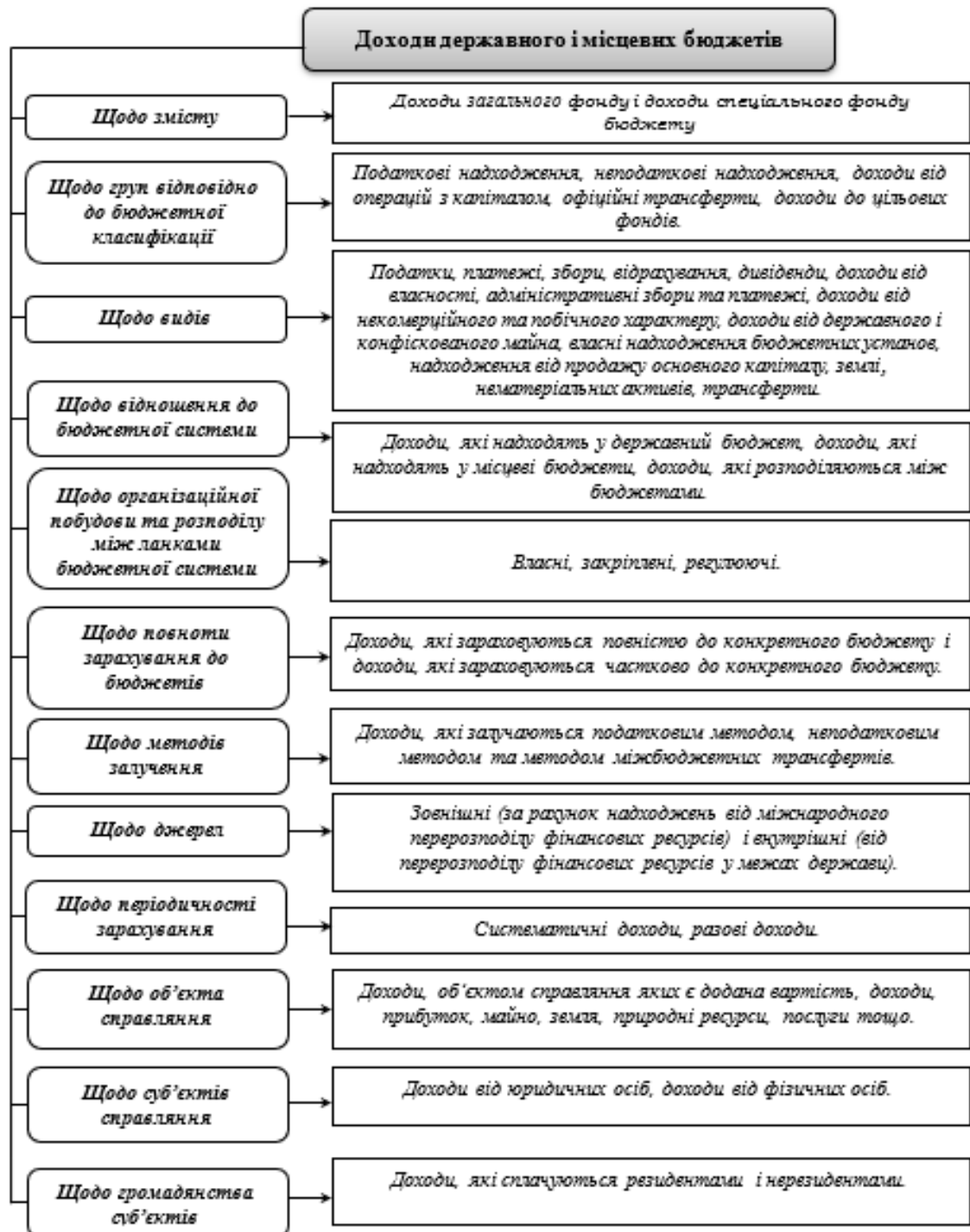

Рис. 2.1. Класифікація доходів бюджетів

У сучасних умовах соціально-економічних перетворень особливого значення набувають підходи до формування та раціонального використання дохідної частини бюджету. Саме вона забезпечує виконання ключових економічних, соціальних та функціональних зобов'язань держави. Проте недоліки бюджетного та податкового законодавства, неефективні механізми організації бюджетних відносин, а також масштабні виклики, зумовлені військовою агресією Російської Федерації, суттєво ускладнюють наповнення бюджету. Це, своєю чергою, негативно впливає на соціально-економічні показники розвитку держави загалом.

Отже, для визначення ефективності формування дохідної частини державного бюджету та пошуку резервів для її збільшення необхідний детальний аналіз складу і структури надходжень бюджетних ресурсів. Основним показником, який відображає виконання дохідної частини Державного бюджету України, є співвідношення між затвердженими плановими показниками (які фіксуються на 1 січня кожного року досліджуваного періоду, без урахування змін, внесених до бюджету протягом року) та фактичними показниками (рис. 2.2).

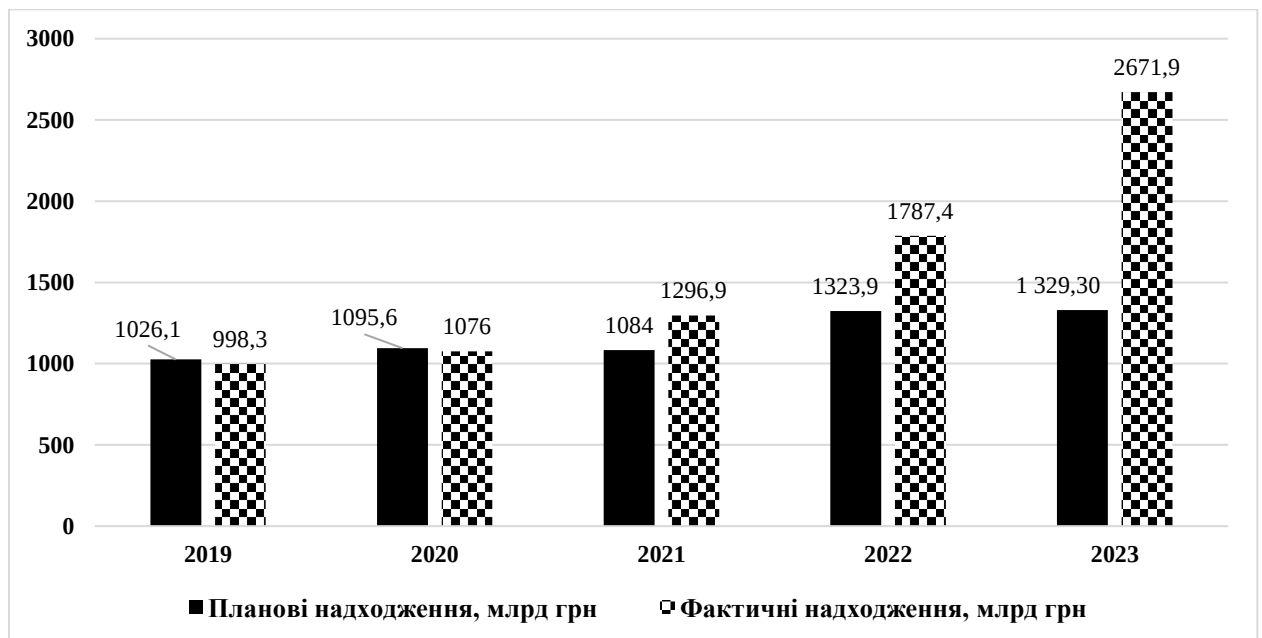

Рис. 2.2. Динаміка доходів Державного бюджету України за 2019-2023 рр. [17]

З рисунку 2.2 видно, що протягом 2019-2023 років доходи до Державного бюджету України демонстрували зростання. У 2019 році до бюджету надійшло

998,3 млрд грн, тоді як у 2023 році цей показник зріс до 2671,9 млрд грн, що на 1673,6 млрд грн більше, або майже вдвічі (зростання на 167,6%). Зазначимо, що впродовж аналізованого періоду доходи до Державного бюджету надходили в повному обсязі, за винятком 2019 і 2020 років, коли планові показники не були виконані. Це було зумовлено пандемією COVID-19, яка призвела до зниження податкових надходжень та збільшення витрат на охорону здоров'я.

Отже, у 2019 році до Державного бюджету України надійшло 998,3 млрд грн, що на 70,2 млрд грн, або на 7,6% більше порівняно з 2018 роком. Однак, щодо показника виконання бюджету за доходами згідно з запланованим без врахування коригувань бюджету протягом року, то він становив 97,3%. Це означає, що планові надходження до бюджету не були повністю виконані, і спостерігалось недовиконання на 2,7%.

У 2020 році Державний бюджет України отримав 1076 млрд грн, що на 77,7 млрд грн, або на 7,8% більше порівняно з 2019 роком. Однак, незважаючи на зростання доходів, знову спостерігається невиконання планових показників доходів на 1,8%.

У 2021 році до Державного бюджету України надійшло 1296,9 млрд грн, що на 220,8 млрд грн, або на 20,5% більше порівняно з аналогічним періодом 2020 року. Виконання планових показників за доходами становило 119,6%.

У 2022 році до Державного бюджету України надійшло 1787,4 млрд грн, що на 490,5 млрд грн, або на 37,8% більше порівняно з 2021 роком. Проте 481,1 млрд грн із цієї суми становили гранти від міжнародних партнерів (міжнародних фінансових організацій, Європейського Союзу та окремих країн), які надійшли після початку повномасштабного вторгнення. Виконання бюджету за доходами становило 135% відповідно до запланованого показника. Коригування бюджетних показників були здійснені, зокрема, через початок повномасштабної війни з Росією 24 лютого 2022 року, що призвело до майже подвійного збільшення видатків і скорочення доходів. Однак, незважаючи на труднощі, бюджетні показники були виконані на задовільному рівні завдяки міжнародній допомозі та підтримці партнерів.

У 2023 році Державний бюджет України отримав 2672 млрд грн, що на 884,3 млрд грн, або на 49,5% більше порівняно з 2022 роком. З цієї суми 433,9 млрд грн становили гранти від міжнародних партнерів (міжнародних фінансових організацій, Європейського Союзу та окремих країн), що складає 16,2% від усіх доходів державного бюджету за рік, у порівнянні з 26,9% у 2022 році. Виконання бюджету за доходами становило майже 200% без урахування коригувань бюджету протягом року. Перевиконання річного затвердженого показника склало 1342,7 млрд грн, що передусім було спричинено надходженням грантів від міжнародних партнерів та власними надходженнями бюджетних установ [19].

Доцільно провести аналіз складу та структури доходної частини Державного бюджету України протягом 2019-2023 років (табл. 2.1.)

Таблиця 2.1.

Аналіз складу та структури доходів Державного бюджету України за 2019-2023рр. [17]

Доходи	2019р.		2020р.		2021р.		2022р.		2023р.	
	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%
Податкові надходження	799,8	80,1	851,1	79,1	1107,1	85,4	949,7	53,1	1203,5	45,04
Неподаткові надходження	186,6	18,7	212,9	19,8	175,4	13,5	346,3	19,4	991,6	37,11
Доходи від операцій з капіталом	0,2	0,02	0,08	0,01	0,3	0,03	0,61	0,03	0,1	0,00
Офіційні трансферти	8,8	0,87	10,7	0,99	12,6	0,97	9,5	0,53	42,9	1,61
Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій	1,1	0,12	1,03	0,1	1,3	0,1	481,1	26,9	433,4	16,22
Цільові фонди	1,8	0,19	0,19	0,02	0,2	0,02	0,14	0,01	0,43	0,02
Разом	998,3	100	1076,0	100	1296,9	100	1787,4	100	2671,9	100

Згідно з даними таблиці 2.1, податкові надходження становлять найбільшу частку загальних надходжень до Державного бюджету України. У досліджуваний період їхня частка коливалася від 45,04% до 85,4%. Найнижчий показник

зафіксовано у 2023 році через наслідки повномасштабної війни, тоді як найвищий – у 2021 році. У 2023 році обсяг податкових надходжень до держбюджету склав 1203,5 млрд грн, що на 253,8 млрд грн (або на 21%) більше, ніж у 2022 році. Водночас питома вага податкових надходжень скоротилася на 40,36 в.п.: з 85,4% у 2021 році до 45,04% у 2023 році.

Порівнюючи з 2019 роком, коли податкові надходження становили 799,8 млрд грн, у 2023 році цей показник зріс на 403,7 млрд грн (або на 33,5%). Однак частка податкових надходжень у загальному обсязі доходів знизилася на 35,06 в.п.: з 80,1% у 2019 році до 45,04% у 2023 році.

Аналізуючи структуру доходів, слід відзначити зростання надходжень від іноземних держав та міжнародних організацій. У 2022 та 2023 роках їхній внесок у дохідну частину бюджету суттєво збільшився. Найбільші обсяги фінансування зафіксовано у 2022 році (481,1 млрд грн) та 2023 році (433,4 млрд грн), що пов'язано з повномасштабним вторгненням РФ. До цього, у 2019–2021 роках, міжнародна фінансова допомога була значно меншою, наприклад, у 2020–2021 роках вона становила лише 1,3 млрд грн, а у 2019 році – 1,1 млрд грн. Завдяки цій підтримці дохідна частина бюджету у 2022 та 2023 роках була виконана на прийнятному рівні [18; 19].

Отже, у 2023 році найбільшу частку в загальному обсязі надходжень до Державного бюджету України становили податкові надходження – 45,04%, неподаткові надходження склали 37,11% від загальної суми доходів, а 16,22% забезпечила допомога від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій та донорських установ (рис. 2).

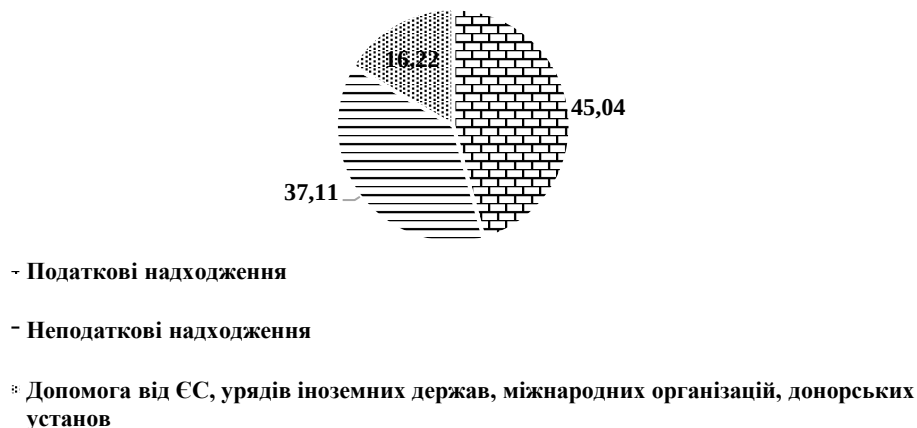

Рис. 2.3. Питома вага надходжень в доходах Державного бюджету України в 2023 році, %

Наступним етапом нашого дослідження доцільно здійснити детальний аналіз основних категорій доходів Державного бюджету України. Склад і структуру податкових надходжень Державного бюджету представлено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

**Частка податкових надходжень в доходах Державного бюджету
України протягом 2019-2023 років, % [17]**

Податкові надходження	2019	2020	2021	2022	2023
Податок на додану вартість	37,9	37,2	41,3	26,1	18
Акцизний податок	12,4	12,9	12,7	5,7	5,6
Податок та збір на доходи фізичних осіб	11,0	10,9	10,5	8,3	15
Податок на прибуток підприємств	10,7	10,1	12,6	6,5	5,13
Рентна плата за користування надрами	4,1	4,4	4,0	4,5	2,14

З таблиці 2.2 видно, що темпи зростання непрямих податків перевищують темпи росту прямих. Найбільшу частку надходжень забезпечують податок на додану вартість (ПДВ) та акцизний податок. Завдяки непрямим податкам досягається значний рівень податкових надходжень до державного бюджету, оскільки ухилитися від їх сплати практично неможливо. У період 2019–2023 років частка ПДВ у структурі податкових надходжень становила від 18% до 41,3%. Частка акцизного податку за цей час коливалася в межах 5,6–12,9%. Найнижчі показники були зафіксовані у 2022 та 2023 роках, що зумовлено зниженням обсягів імпорту та наданням значних митних пільг унаслідок повномасштабної війни.

В продовження нашого дослідження, рахуємо за доцільне здійснити аналіз складу та структури неподаткових надходжень до доходів Державного бюджету України (табл.2.3.).

Позитивним фактором для наповнення Державного бюджету України доходами є збільшення неподаткових надходжень, про що стверджують дані таблиці 2.3. У 2022 році обсяг неподаткових надходжень до бюджету становив 346,3 млрд грн, що на 170,9 млрд грн (або на 97,4%) більше, ніж у 2021 році, а

їхня питома вага зросла з 13,5% у 2021 році до 19,4% у 2022 році, збільшившись на 5,9 в. п. У 2023 році неподаткові надходження досягли 991,6 млрд грн, що на 645,3 млрд грн (або на 65%) більше порівняно з 2022 роком, а їх питома вага виросла на 14,13 в.п. [18].

Особливо помітне зростання відбулося в 2023 році у власних надходженнях бюджетних установ до спеціального фонду Державного бюджету України, які збільшилися більш ніж утричі, досягнувши 812,4 млрд грн. Значну частину цих надходжень, ймовірно, становлять кошти, отримані через глобальну ініціативу «United24» як пожертви на підтримку України. Такі кошти зараховуються до спеціального фонду бюджету, якщо отримувачами є бюджетні установи, що фінансуються з державного бюджету. Наприклад, на спеціальний рахунок Національного банку України, відкритого 24 лютого 2022 року для підтримки Збройних Сил України, станом на 21 лютого 2023 року надійшло 24,1 млрд грн (в еквіваленті), з яких 23,1 млрд грн було спрямовано на потреби оборони [19.]

Таблиця 2.3.

Аналіз складу та структури неподаткових надходжень Державного бюджету України за 2018-2022рр. [17]

Неподаткові надходження	2019р.		2020р.		2021р.		2022р.		2023р.	
	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%
Доходи від власності та підприємницької діяльності	114,4	61,3	119,2	56,0	56,0	31,9	87,2	25,2	124	12,5
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної діяльності	10,4	5,6	9,8	4,6	12,9	7,4	8,2	2,4	14,2	1,44
Інші неподаткові надходження	15,8	8,5	15,0	7,0	18,0	10,3	16,1	4,6	41,0	4,14
Власні надходження бюджетних установ	46,1	24,7	68,9	32,4	88,4	50,4	234,8	67,8	812,4	81,93
Разом	186,7	100	212,9	100	175,4	100	346,3	100	991,6	100

Виконання державного бюджету за доходами у 2023 році відзначалося перевиконанням встановлених Законом показників, які склали 2672,4 млрд грн. Це на 884,3 млрд грн (або на 49,5%) більше порівняно з аналогічним періодом 2022 року, що значною мірою зумовлено підтримкою міжнародних донорів.

Однак, незважаючи на позитивну динаміку, варто зазначити, що формування доходної частини Державного бюджету України супроводжується низкою важливих проблем, які потребують вирішення для забезпечення належного рівня соціально-економічного розвитку країни.

2.2. Аналіз видатків державного бюджету

Наявність суттєвих проблем у формуванні доходної частини бюджету негативно позначається на стабільності фінансування видаткової частини, що, в свою чергу, спричиняє дисбаланси в бюджетній політиці загалом і негативно впливає на темпи економічного та соціального розвитку.

«Видатки бюджету – це кошти, які спрямовуються на реалізацію програм та заходів, визначених відповідним бюджетом. До видатків бюджету не відносяться: погашення боргу, надання кредитів з бюджету, розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів, повернення надміру сплачених податків і зборів та інших доходів бюджету з їх подальшим бюджетним відшкодуванням, а також компенсація частини суми штрафних (фінансових) санкцій, які перераховуються покупцям (споживачам) за рахунок штрафних санкцій, застосованих органами, що контролюють справляння бюджетних надходжень, після проведення перевірки за зверненням чи скаргою покупця (споживача) про порушення платником податків установленого порядку проведення розрахункових операцій» [3].

Бюджетні витрати сприяють виконанню різноманітних соціальних, економічних та культурних програм, а також надають підтримку малозабезпеченим громадянам. Окрім цього, фінансуються ключові сфери економіки, зокрема освіта, охорона здоров'я, соціальне забезпечення, судова

система, правоохоронні органи, а також закладаються основи обороноздатності держави [40].

Призначення бюджетних видатків полягає в задоволенні найважливіших потреб суспільства, сприяючи розвитку економіки та соціальної сфери, забезпеченню ефективного державного управління, оборони, підтриманню громадського порядку та безпеки держави тощо [2].

Видатки бюджетів характеризуються як спільними, так і відмінними рисами, що дозволяє здійснити їх наукову класифікацію. Спільні риси включають загальну мету – забезпечення фінансування державних функцій, а відмінні – різноманітність напрямків та призначень видатків залежно від рівня бюджету (державний, місцевий) та конкретних потреб економіки, соціальної сфери, оборони, правопорядку та інших сфер державної діяльності. На основі цих критеріїв можна систематизувати видатки в різні категорії та групи для подальшого аналізу та ефективного управління фінансовими ресурсами.

Проаналізуємо динаміку виконання видатків Державного бюджету України за 2019–2023 роки, а також здійснимо аналіз їх складу та структури відповідно до економічної класифікації (рис. 2.5, табл. 2.4). Такий підхід дозволить визначити основні тенденції у зміні обсягів бюджетних видатків, їх пріоритетні напрями та оцінити ефективність розподілу бюджетних ресурсів у зазначений період.

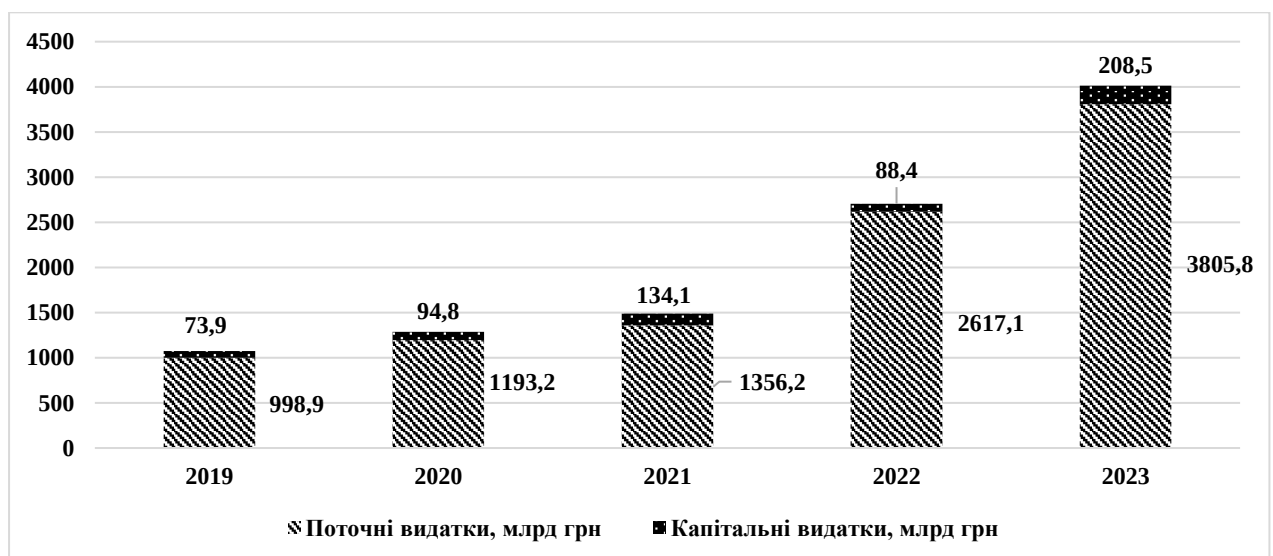

Рис. 2.5. Динаміка виконання видатків Державного бюджету за 2019-2023рр (економічна класифікація) [17] .

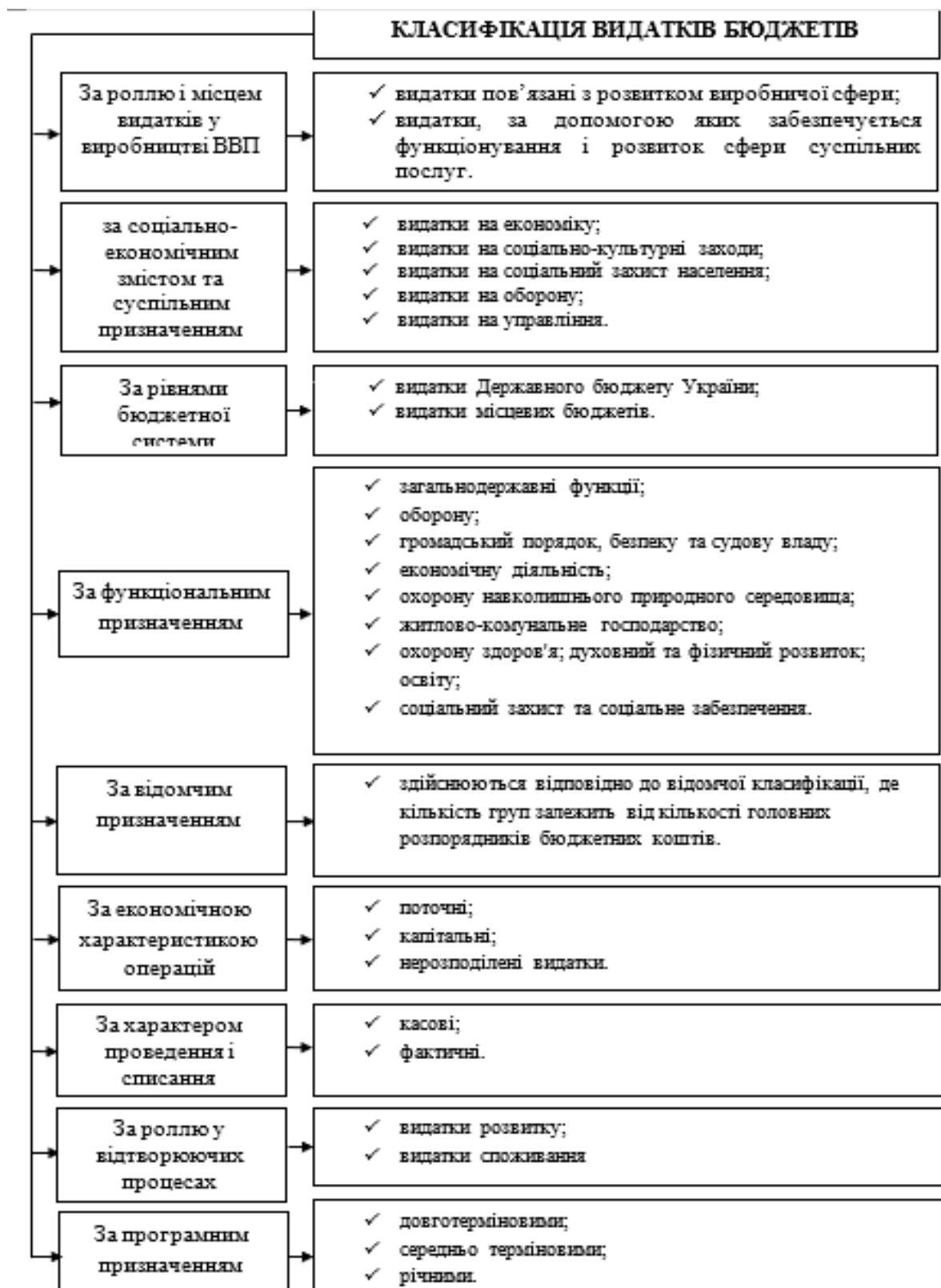

Рис. 2.4 Класифікація видатків бюджету

За даними ДКСУ, у 2019 році обсяг здійснених видатків державного бюджету склав 1072,9 млрд грн. Протягом п'яти років сума видатків зросла на

2941,4 млрд грн, що становить збільшення на 274,2% (табл. 2.4). Особливо значний ріст видатків спостерігався у 2022 та 2023 роках. У 2022 році видатки досягли 2705,4 млрд грн, що на 1215,2 млрд грн (або на 81,5%) більше, ніж у 2021 році. У 2023 році цей показник зріс до 4014,3 млрд грн, що на 1308,9 млрд грн (або на 32,6%) перевищує рівень 2022 року.

Такий значний ріст видаткової частини бюджету зумовлений зростанням потреб у фінансуванні оборони, військових цілей та соціального захисту населення. Водночас поточні витрати складають найбільшу частину загальних видатків державного бюджету [18; 19].

Таблиця 2.4.

Аналіз складу та структури видатків Державного бюджету України за економічною класифікацією за 2019-2023рр. [17]

Видатки за економічною класифікацією	2019р.		2020р.		2021р.		2022р.		2023р.	
	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%
Поточні видатки	998,9	93,1	1193,2	92,6	1356,2	91,0	2617,1	96,7	3805,8	94,8
Оплата праці і нарахування на заробітну плату	210,1	19,6	240,5	18,7	262,8	17,6	994,4	36,8	1235,1	30,7
Використання товарів та послуг	182,1	17,0	301,7	23,4	382,5	25,7	750,6	27,7	1549,9	38,6
Обслуговування боргових зобов'язань	119,9	11,2	120,7	9,4	153,1	10,3	159,7	5,9	252,2	6,3
Поточні трансферти	255,3	23,8	201,3	15,6	195,3	13,1	188,5	7,0	213,8	5,3
Соціальне забезпечення	223,5	20,8	322,5	25,0	343,5	23,0	509,5	18,8	534,1	13,3
Інші поточні видатки	8,1	0,8	6,5	0,5	19,0	1,3	14,2	0,5	20,6	0,5
Капітальні видатки	73,9	6,9	94,8	7,4	134,1	9,0	88,4	3,3	208,5	5,2
Придбання основного капіталу	30,9	2,9	25,8	2,0	32,0	2,1	57,8	2,1	103,8	2,5
Капітальні трансферти	43,1	4,0	69,0	5,4	102,1	6,8	30,6	1,1	0,1	2,6
Всього	1072,9	100	1288,0	100	1490,3	100	2705,4	100	4 014,3	100

У 2019 році видатки Державного бюджету України досягли 1075,1 млрд грн, що на 9,1% (або на 89,3 млрд грн) перевищує показники 2018 року.

Виконання бюджету за видатками без урахування коригувань протягом року склало 96,5%.

У 2020 році касові видатки зросли до 1288,1 млрд грн, що на 19,8% (або на 213 млрд грн) більше порівняно з 2019 роком. При запланованому значенні 1182,0 млрд грн спостерігалось перевиконання видаткової частини бюджету на 9%.

У 2021 році касові видатки досягли 1490,3 млрд грн, що на 15,7% (або на 202,1 млрд грн) більше, ніж у 2020 році. Виконання бюджету за видатками склало 112,9%.

У 2022 році видатки державного бюджету становили 2705,4 млрд грн, що на 81,4% (або на 1214,2 млрд грн) більше порівняно з 2021 роком. Заплановане значення видатків станом на 1 січня 2022 року виконано на 180,4%. Проте, враховуючи численні коригування бюджету через повномасштабне вторгнення росії, фактичне виконання видаткової частини відповідно до уточненого річного плану склало 82,86%, із недовиконанням на 17,14% (або на 2705,4 млрд грн) [18].

Касові видатки Державного бюджету України за 2023 рік становили 4 014,8 млрд грн, що відповідає 93,6% річного розпису з урахуванням змін, внесених розпорядниками коштів державного бюджету за спеціальним фондом. У 2023 році видатки Державного бюджету України зросли на 1 309,1 млрд грн, або на 48,4%, порівняно з 2022 роком. За 2023 рік касові видатки загального фонду Державного бюджету України склали 3 034,3 млрд грн, що на 623,1 млрд грн (або на 25,8%) більше порівняно з 2022 роком. Рівень виконання розпису видатків загального фонду становив 98,1% (-59,9 млрд грн) [19].

Основними причинами невиконання планових показників стали:

- фінансування соціальних витрат відповідно до зареєстрованих зобов'язань;
- економія на обслуговуванні державного боргу;
- затримки зі сторони головних розпорядників у підготовці та затвердженні документів, які необхідні для здійснення видатків, особливо в частині забезпечення національної безпеки та оборони [19].

В умовах бойових дій основним пріоритетом бюджету залишається фінансування видатків на забезпечення потреб органів сектору безпеки та оборони, пов'язаних із протидією широкомасштабній збройній агресії російської федерації.

Протягом 2019-2023 років, тобто за п'ять років, спостерігається більш ніж втричі збільшення поточних видатків та майже подвоєння капітальних видатків. У 2022 році зафіксовано скорочення капітальних видатків на 45,7 млрд грн, або 34,1% порівняно з 2021 роком, водночас порівняно з 2019 роком вони зросли на 14,5 млрд грн, що становить 16,4%. У 2022-2023 роках спостерігається значний зріст поточних видатків, найбільша частина яких спрямована на оплату праці, закупівлю товарів і послуг, поточні трансферти, соціальне забезпечення та обслуговування боргових зобов'язань (рис 2.4).

Розглянемо видатки Державного бюджету України протягом 2019-2023 років відповідно до функціональної класифікації (табл. 2.5).

Таблиця 2.5.

**Аналіз складу та структури видатків за функціональною класифікацією
Державного бюджету України за 2019-2023 рр. [17]**

Видатки	2019р.		2020р.		2021р.		2022р.		2023р.	
	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%
Загальнодержавні функції	168,2	15,7	163,8	12,7	206,6	13,9	202,0	7,5	296,1	7,3
Оборона	106,6	9,9	120,4	9,3	127,5	8,6	1142,9	42,2	2097,6	52,3
Громадський порядок, безпека, судова влада	140,2	13,1	157,7	12,2	174,4	11,7	443,3	16,4	574,6	14,3
Економічна діяльність	72,4	6,7	168,9	13,1	181,0	12,1	95,4	3,5	134,3	3,3
Охорона навколишнього середовища	6,3	0,6	6,6	0,5	8,2	0,6	4,7	0,2	5,2	0,1
ЖКГ	0,1	0,01	0,1	0,01	0,2	0,0	0,5	0,0	8,3	0,2
Охорона здоров'я	38,6	3,6	124,9	9,7	170,5	11,4	184,3	6,8	179,2	4,5
Духовний та фізичний розвиток	10,0	0,9	9,8	0,8	16,0	1,1	11,1	0,4	11,8	0,2
Освіта	51,7	4,8	52,9	4,1	63,8	4,3	58,5	2,2	60,4	1,5
Соціальний захист та соціальне забезпечення	218,6	20,4	322,7	25,1	339,3	22,8	426,0	15,7	469,2	11,6
Міжбюджетні трансферти	260,3	24,3	160,2	12,4	202,7	13,6	136,8	5,1	177,3	4,4
Всього	1072,9	100	1288,0	100	1490,3	100	2705,4	100	4 014,4	100

Зауважимо, що в період 2019 – 2022 років видаткова частина бюджету щороку зростала. Водночас повномасштабне військове вторгнення Російської Федерації в Україну та подальші бойові дії призвели до суттєвого збільшення витрат на потреби сектору безпеки та оборони, а також на соціальний захист і забезпечення населення.

У 2023 році національній безпеці та обороні було виділено 2097,6 млрд грн, що на 954,7 млрд грн або 45,5% більше, ніж у 2022 році. У 2022 році на ці потреби було спрямовано 1142,9 млрд грн, або 42,2% бюджету, що на 1115,4 млрд грн більше порівняно з 2021 роком, коли національна безпека і оборона отримали всього 127,5 млрд грн (8,6% бюджету). Таким чином, фінансування сектору оборони у 2023 році збільшилось майже в 16 разів.

Що стосується видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення, то у 2023 році на ці потреби теж було виділено найбільше коштів за останні роки — 469,2 млрд грн або 11,6%. Це на 43,2 млрд грн більше, ніж у 2022 році (зростання на 9,3%), і на 250,6 млрд грн більше, ніж у 2019 році (зростання на 53%).

Фінансування економічної діяльності у 2023 році становило 134,3 млрд грн (3,3% бюджету), що на 46,7 млрд грн або на 35% менше, ніж у 2021 році. Водночас в порівнянні з 2019 роком видатки на розвиток економічного сектору зросли на 61,9 млрд грн або на 46%.

Протягом п'яти років значно збільшились видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу: з 140,2 млрд грн (13,1% бюджету) у 2019 році до 574,6 млрд грн (14,3% бюджету) у 2023 році, що становить зростання на 434,4 млрд грн або 76%. Відносно 2022 року це зростання складає 131,3 млрд грн або 23%.

Видатки на загальнодержавні функції в 2023 році становили 296,1 млрд грн (7,3%), що на 94,1 млрд грн або на 3,2% більше порівняно з 2022 роком. У 2019 році на ці функції було виділено 168,2 млрд грн, що на 43% менше, ніж у 2023 році.

Видатки на охорону здоров'я також зросли, особливо після 2020 року, коли через пандемію COVID-19 вони збільшились з 38,6 млрд грн (3,6%) у 2019 році

до 124,9 млрд грн (9,7%) у 2020 році. У 2023 році на охорону здоров'я було виділено 179,2 млрд грн (4,5%), що на 79% більше, ніж у 2019 році.

Міжбюджетні трансфerti протягом досліджуваних років демонстрували тенденцію до зменшення – з 260,3 млрд грн (24,3%) у 2019 році до 177,3 млрд грн (4,4%) у 2023 році, що означає скорочення на 83 млрд грн або 32%.

Що стосується освіти, то видатки на цю сферу з року в рік збільшувались, хоча й незначно. У 2023 році на освіту було виділено 60,4 млрд грн (1,5%), що на 1,9 млрд грн або 3,1% більше, ніж у 2022 році, незважаючи на те, що пріоритети фінансування орієнтовані на оборону та військові потреби.

Видатки на інші сфери, такі як охорона навколишнього середовища, житлово-комунальне господарство та розвиток духовної і фізичної сфери, здійснювались стабільно, з незначним зростанням щороку.

Державний бюджет має бути збалансованим, тобто видатки повинні дорівнювати доходам. Однак на сьогодні практично в усіх державах світу, включаючи Україну, спостерігається перевищення витрат над доходами бюджету.

В Україні дефіцит бюджету став хронічним явищем, і його подолання є надзвичайно складним завданням, а саме зараз в умовах дії воєнного стану, коли витрати на оборону та військові потреби значно зросли, а надходження значно зменшились. Отому для подолання дефіциту необхідна постійна оптимізація джерел фінансування, щоб забезпечити баланс між доходами та витратами бюджету.

Не можна також ігнорувати питання суттєвого зростання державного боргу України, темпи якого слід знижувати якнайшвидше.

Отож, для належного рівня соціально-економічного розвитку держави особливого значення набувають підходи до формування та раціонального використання дохідної та видаткової частин бюджету.

Роль та значення доходів бюджету надзвичайно важливі, оскільки саме завдяки їм держава може виконувати свої завдання та функції на високому рівні, що, в свою чергу, сприяє підвищенню ефективності її діяльності.

Отже, за досліджуваний період 2019-2023 рр. виконання бюджету за доходами характеризувались десь непомітним недовиконанням, а в цілому – перевиконанням встановлених Законом показників Проте, не зважаючи на це, є ще низка важливих проблем, що стосуються наповнення Державного бюджету України, адже формування достатнього обсягу доходної частини бюджету нашої держави в умовах війни є надзвичайно актуальним і складним завданням.

Стабільність у фінансуванні видаткової частини Державного бюджету України є ключовим показником ефективності бюджетної політики та має значний вплив на загальний соціально-економічний розвиток держави.

Оцінюючи зміни в реалізації витрат Державного бюджету України за період з 2019 по 2023 рік та здійснивши аналіз їх складу та структури хочемо відмітити, що видаткова частина бюджету держави збільшується з року в рік, особливо значно збільшилась протягом 2022-2023 рр. Такий значний приріст видаткової частини бюджету можна пояснити збільшенням потреб у фінансуванні оборон, військових цілей, а також на соціальний захист населення. І пріоритетним залишається фінансування саме цих статей видатків, пов'язаних із протидією широкомасштабній збройній агресії російської федерації.

РОЗДІЛ 3. ОПТИМІЗАЦІЯ ДОХОДІВ ТА ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД І РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ

Ефективна бюджетна політика в сучасному світі відіграє вирішальну роль у забезпеченні стабільності та розвитку держави. У контексті глобалізації та посилення міжнародної інтеграції уряди різних країн активно впроваджують новітні підходи до бюджетного планування та управління. Україна, перебуваючи на етапі реформ і, прагнучи інтегруватися у світові економічні та політичні процеси, також має потребу в адаптації та застосуванні найкращих міжнародних практик у сфері бюджетування.

Оптимізація доходів та видатків державного бюджету є важливою умовою забезпечення стабільності економічної політики та досягнення сталого соціально-економічного розвитку.

У сучасних умовах стабільний розвиток держави неможливий без реформ у сфері публічних фінансів, зокрема державного бюджету, який відіграє ключову роль у цьому процесі. Бюджет є основним механізмом реалізації державних функцій і завдань, а також забезпечення соціально-економічного прогресу. Він слугує інструментом для акумулювання коштів, фінансування важливих сфер суспільного життя, ефективного управління бюджетними ресурсами та оптимізації заходів для збільшення доходів на всіх рівнях бюджетної системи.

Тому слід розробити комплекс організаційних і методологічних заходів, спрямованих на забезпечення своєчасного та повного надходження усіх видів доходів, раціонального виконання витрат і постійного контролю за виконанням доходної та видаткової частин державного бюджету.

В умовах сучасних реалій актуальним є вдосконалення напрямів формування доходної частини Державного бюджету України, пошук альтернативних шляхів поповнення бюджету та їх удосконалення, а також

Досвід розвинених країн показує, що доходна частина їхніх бюджетів формується переважно за рахунок податкових надходжень. Аналогічно, у

Державному бюджеті України основну частину доходів також забезпечують податки.

Досвід США та Швеції показує, що частка податкових надходжень у структурі ВВП коливається від 30% у США до 61% у Швеції. У цих країнах домінують прямі податки, які становлять 80-95% усіх податкових надходжень, зокрема корпоративний податок, прибутковий податок з фізичних і юридичних осіб, а також внески на соціальне страхування. Натомість непрямі податки, такі як ПДВ і акцизи, займають значно меншу частку. В Україні ситуація інша: більшість податкових надходжень забезпечують саме непрямі податки, такі як ПДВ та акцизи, оскільки їхня обов'язковість майже унеможлиблює ухилення від сплати.

Сьогодні процес складання та затвердження бюджетів на всіх рівнях потребує уніфікованого методологічного підходу до формування доходів, адже існують недоліки державної політики в цій сфері, низький рівень виконання окремих видів доходів та невідповідність стратегічним цілям розвитку суспільства. Отже, оптимізація формування доходів до державного бюджету можлива лише за умов досягнення макроекономічної стабільності в країні.

У країнах ОЕСР спостерігається тенденція зменшення податкового навантаження на прибуток, що відображає загальну практику перенесення цього навантаження на інші об'єкти оподаткування. Натомість в Україні подібна тенденція поки не відзначається [29].

Підсумовуючи, загальні тенденції формування доходів бюджету в Україні та світі характеризуються наступним чином : у країнах скандинавської моделі акцент робиться на оподаткуванні споживання та доходів громадян (за винятком Норвегії), значну роль відіграє оподаткування нерухомості, при цьому радикальних змін у системі доходів не відбувалося. У західноєвропейській моделі домінує оподаткування споживання та доходів громадян, спостерігається підвищення ставок специфічних акцизів та диференціація ПДВ шляхом впровадження знижених ставок поряд із основною. У японській та азійській

моделях оподаткування споживання має менше фінансове значення, за винятком Туреччини, де застосовується податок на розкіш [29].

Сьогодні, враховуючи значні законодавчі зміни та проведення реформ, стає зрозумілим, що ані реформування, ані залучення позикових коштів не сприяють суттєвому зменшенню бюджетного дефіциту або детінізації доходів підприємств. Проблема збільшення обсягів виробництва та підвищення якості суспільних послуг залишається актуальною. Удосконалення механізмів залучення альтернативних джерел доходів до бюджету можлива через ефективне використання виробничих потужностей країни, що забезпечить фінансову та економічну стабільність. Для досягнення цього необхідно чітко визначити стратегію загального розвитку економіки.

Ключовим елементом вдосконалення формування доходної частини державного бюджету є зміцнення ролі планування, особливо через впровадження стратегічного підходу до бюджетного процесу.

Досвід складання та виконання доходної частини бюджету України демонструє, що наявність значних проблем у реалізації податкової та митної політик, зокрема в системі оподаткування загалом та в адмініструванні окремих податків, зборів та мита.

Тому від 27 грудня 2023 року розпорядженням Кабінетом Міністрів України було схвалено Національну стратегію доходів до 2030 року, яка базується на удосконаленні податково-митного регулювання, що сприятиме наповненню державного бюджету.

Завдяки сукупності позитивних аспектів досвіду зарубіжних країн щодо формування доходної частини бюджету держави і схваленню Національної стратегії доходів до 2030 року, метою якої є забезпечення та утримання рівня доходів на тому рівні, який відповідає довоєнному показнику, можна буде говорити про покращення формування доходів бюджету нашої держави.

Національна стратегія доходів України (НСДУ) є дорожньою картою реформування податкової та митної системи, а також удосконалення адміністрування податків і мит. Вона спрямована на забезпечення фінансових

потреб у середньостроковій перспективі, підтримуючи економічне зростання через зниження нерівності та підвищення ефективності політики та адміністрування доходів. Це бачення майбутньої системи доходів, що визначає чіткі напрями реформування [24].

Для успішності НСДУ необхідна широка підтримка та політична воля. Вона покликана забезпечити фінансування видатків і фінансову стабільність через структуровані та сталі підходи, уникаючи хаотичних і непослідовних реформ. Прийняття стратегії демонструє прагнення уряду до збільшення бюджетних доходів на стійкій основі шляхом закриття можливостей для ухилення від сплати податків, боротьби з тіньовою економікою та підвищення рівня дотримання законодавства [24].

Стабільні податкові надходження є критично важливими як для покриття витрат воєнного часу, так і для відновлення, реконструкції та модернізації в період післявоєнної відбудови. НСДУ також допомагає Україні зменшити залежність від зовнішніх запозичень, сприяючи контролю за власним розвитком та стабільністю. Окрім цього, стратегія має на меті покращити громадське ставлення до сплати податків і митних платежів та вдосконалити сприйняття податково-митного адміністрування [24].

Стосовно податкової політики: податкова політика має ґрунтуватися на передбачуваній, прогнозованій та фінансово-нейтральній податковій системі, яка відповідає вимогам інтеграції України у світову економіку як надійної податкової юрисдикції. Така система повинна створювати сприятливі умови для виконання платниками податків їхніх зобов'язань, що є ключовим чинником для відновлення та сталого розвитку країни.

Митна політика має базуватися на передбачуваній та прогнозованій системі, розробленій відповідно до практик ЄС. Вона повинна стимулювати підвищення якості зовнішньоекономічної діяльності, забезпечувати баланс між безпековою функцією митниці та партнерськими відносинами з бізнесом, а також сприяти інтеграції українських підприємств у міжнародні ланцюги постачання товарів.

«Досягнення мети НСДУ передбачається за такими стратегічними цілями:

- забезпечення макроекономічної та фінансової стабільності через збереження рівня мобілізації доходів та зменшенні потреби у зовнішньому фінансуванні;
- забезпечення адаптації законодавства України до законодавства ЄС та виконання міжнародних зобов'язань України в частині митної і податкової політики та адміністрування;
- зміцнення доброчесності та довіри до контролюючих органів через посилення антикорупційних заходів та підвищення прозорості і ефективності процедур управління;
- підвищення рівня дотримання податкового та митного законодавства платниками податків та контролюючими органами;

створення та впровадження сучасних цифрових рішень податкового та митного адміністрування» [24].

Стратегічною метою НСДУ є забезпечення та утримання рівня доходів на рівні щонайменше 27% від номінального ВВП (без урахування ЄСВ), що відповідає довоєнному показнику. Досягнення цієї цілі відбуватиметься поступово, спочатку шляхом стабілізації поточних бюджетних надходжень. Згодом цей показник може бути переглянутий для задоволення потреб у видатках, зберігаючи або підвищуючи справедливість податкової та митної систем [24].

Реалізація заходів НСДУ запланована на період 2024–2030 років і фінансується за рахунок коштів Державного бюджету України та інших джерел, дозволених законодавством, включаючи і міжнародну допомогу.

Щоб забезпечити зростання доходів державного бюджету, потрібно:

- необхідно зосередити зусилля на збільшенні обсягів ВВП, підвищенні доходів фізичних та юридичних осіб, а також на забезпеченні зайнятості населення;
- удосконалення податкової та митної політики;

- протидіяти розвитку тіньової економіки;
- встановлювати однакові правові вимоги до оподаткування вітчизняних та іноземних підприємців;
- створювати сприятливі економічні та правові умови для функціонування суб'єктів господарювання, щоб стимулювати їх до сплати податків;
- впроваджувати ефективний державний фінансовий контроль за своєчасністю та правильністю сплати податків, запобігаючи порушенням законодавства;
- шукати альтернативні джерела надходжень до бюджету;
- посилювати інвестиційну складову бюджетів.

Раціональне використання видатків бюджету держави теж значною мірою впливає на реалізацію бюджетної політики та соціально-економічний розвиток країни в цілому.

Зарубіжний досвід формування видатків бюджету демонструє різноманітні підходи, залежно від економічної моделі та пріоритетів державної політики.

Структура видатків державних бюджетів зарубіжних країн свідчить про значну орієнтацію на соціальну сферу. Основні особливості таких видатків можна описати так: от, наприклад, в Норвегії значна частка державних коштів спрямовується на фінансування соціального страхування, охорони здоров'я та освіти. Норвегія забезпечує високий рівень соціальних послуг для всього населення, що є характерною рисою цієї моделі.

Франція виділяє найбільшу частку ВВП на соціальний захист серед країн ЄС. Незважаючи на скорочення соціальних видатків, вона залишається лідером за витратами на охорону здоров'я, третім місцем за пенсійними видатками і сьомим за допомогою по безробіттю. Італія та Німеччина також мають високий рівень соціальних видатків, особливо на пенсії та соціальне страхування.

Щодо США, то видатки на соціальні потреби та медицину становлять найбільшу частку федерального бюджету, витрати на освіту значно менші,

оскільки її фінансування покладається переважно на бюджети штатів та місцевих органів влади. Військові витрати посідають друге місце після соціального забезпечення через важливість оборонної політики, що базується на провідній ролі США у світі.

Основні групи видатків бюджетів зарубіжних країн систематизовано на рис. 3.1

Рис. 3.1. Основні категорії витрат у бюджетах зарубіжних держав

Отже, цей досвід підкреслює важливість соціального забезпечення як ключової складової державних видатків, з одночасним урахуванням особливостей політичного та економічного контексту кожної країни [11]:

скандинавська модель: основна увага приділяється соціальному захисту та розвитку людського капіталу. Велика частина витрат направляється на освіту, охорону здоров'я та соціальне забезпечення. Такі країни, як Швеція та Норвегія, відзначаються високим рівнем перерозподілу через бюджет;

англосаксонська модель (США, Великобританія): пріоритетними є оборона, наука та інновації. Видатки на соціальні потреби мають меншу частку

порівняно зі скандинавськими країнами, а приватний сектор відіграє значну роль у фінансуванні освіти та медицини;

західноєвропейська модель: в країнах ЄС видатки бюджету спрямовані на підтримку соціальної сфери, розвитку інфраструктури, охорони навколишнього середовища, а також регіональної політики. Додатково велику роль відіграє співфінансування проєктів через структурні фонди ЄС;

азійська модель: відзначається пріоритетом інвестицій у виробничу інфраструктуру, промисловість і технології. Наприклад, Японія робить акцент на розвиток інновацій та стимулювання експорту;

досвід країн, що розвиваються: видатки часто спрямовуються на подолання бідності, розвиток інфраструктури та базових послуг, як-от доступ до води, освіти та охорони здоров'я. Прикладом є країни Південно-Східної Азії та Африки.

Отже, ключовим уроком із зарубіжного досвіду для України є необхідність чіткого визначення видатків за пріоритетністю, стратегічного планування та забезпечення ефективності використання бюджетних коштів.

Оптимізація доходів та видатків державного бюджету є важливою умовою забезпечення стабільності економічної політики та досягнення сталого соціально-економічного розвитку.

Досвід розвинених країн показує, що дохідна частина їхніх бюджетів формується переважно за рахунок податкових надходжень. Аналогічно, у Державному бюджеті України основну частину доходів також забезпечують податки.

Досвід формування та виконання доходної частини бюджету України показує, що є значні проблеми у реалізації податкової та митної політик, зокрема в системі оподаткування загалом та в адмініструванні окремих податків, зборів та мита. Тому Кабміном було схвалено розпорядження про Національну стратегію доходів до 2030 року. Тому використання позитивних аспектів зарубіжного досвіду та реалізації Національної стратегії доходів до 2030 року призведе до покращення формування доходів бюджету нашої держави.

Раціональне використання видатків бюджету держави теж значною мірою впливає на реалізацію бюджетної політики та соціально-економічний розвиток країни вцілому.

Зарубіжний досвід формування видатків бюджету демонструє різноманітні підходи, залежно від економічної моделі та пріоритетів державної політики. Структура видатків державних бюджетів зарубіжних країн свідчить про значну орієнтацію на соціальну сферу та оборону.

Успішне формування дохідної та раціональне використання видаткової частин бюджету держави сприятиме здійсненню ефективної бюджетної політики в країні та процесам соціально-економічного розвитку.

ВИСНОВКИ

Виходячи з результатів проведених досліджень у кваліфікаційній роботі, ми дійшли таких висновків:

1. Бюджет є ключовим інструментом регулювання соціально-економічного розвитку держави. Згідно з Конституцією України, держава через бюджет отримує можливість спрямовувати фінансові ресурси на пріоритетні сфери та напрями економічного і соціального розвитку, а також реалізовувати єдину фінансову політику на всій території країни.

2. Економічна сутність бюджету розкривається через певні економічні відносини, що полягають у розподілі і перерозподілі ВВП між секторами економіки, соціальними групами та регіонами і основною метою цього процесу є підвищення ефективності економіки та поліпшення добробуту населення. Завдяки бюджету держава забезпечує надання суспільству благ і послуг, які значно впливають на рівень життя та його якість.

3. Вплив бюджету на соціально-економічний розвиток держави реалізується через таку послідовність: 1) бюджет; 2) бюджетна політика; 3) бюджетний механізм; 4) соціально-економічні процеси.

4. Для належного рівня соціально-економічного розвитку держави особливого значення набувають підходи до формування та раціонального використання дохідної та видаткової частин бюджету.

5. У процесі сучасних соціально-економічних змін особливо важливими є підходи до формування та ефективного використання дохідної частини бюджету, оскільки вона є основою для виконання економічних, соціальних та функціональних зобов'язань держави. У період з 2019 по 2023 роки доходи Державного бюджету України мали тенденцію до зростання. Найбільшу частку в загальних надходженнях складають податкові надходження, при цьому непрямі податки переважають прямі, а найбільша частина надходжень припадає на податок на додану вартість та акцизний податок. Позитивним чинником збільшення доходної частини бюджету стало зростання неподаткових

надходжень. Однак, протягом досліджуваного періоду, спостерігалось незначне зниження доходів від операцій з капіталом, офіційних трансфертів та надходжень від цільових фондів.

6. Стабільність у фінансуванні видаткової частини Державного бюджету України є ключовим індикатором успішного здійснення бюджетної політики та має безпосередній вплив на загальний соціально-економічний розвиток країни. Щодо видатків Державного бюджету України в період 2019–2022 років, то варто відзначити їх тенденцію до зростання, зокрема значне збільшення у 2022 та 2023 роках, а також переорієнтацію пріоритетів державного фінансування. На сьогодні, в умовах війни, основними напрямками бюджетної політики є фінансування оборони, військових потреб та соціальної сфери.

7. Перебуваючи на етапі реформ та інтеграції в світову спільноту, Україна має унікальний шанс впровадити міжнародний досвід для вдосконалення своєї бюджетної системи. Адаптація зарубіжних практик з урахуванням національних особливостей може сприяти підвищенню ефективності фінансового управління, забезпечити більшу економічну стабільність та сприяти розвитку державних інститутів. Тому вивчення та використання міжнародного досвіду щодо оптимізації доходів і видатків бюджету відкриває великі перспективи для України на шляху до стрімкого соціально-економічного розвитку.

8. В умовах сучасних реалій важливою потребою є оптимізація механізмів формування доходної частини Державного бюджету України. Пошук альтернативних шляхів поповнення бюджету та їх удосконалення має базуватися на специфіці державної політики в сфері доходів. Для того щоб забезпечити зростання доходів державного бюджету, необхідно:

- спрямувати всі зусилля на стимулювання зростання ВВП, підвищення доходів фізичних і юридичних осіб, а також на забезпечення зайнятості населення;
- протидіяти розвитку тіньової економіки;
- встановити рівні правові вимоги щодо оподаткування як вітчизняних, так і іноземних підприємств, які є платниками податків;

- створити належні економічні та правові умови для ефективного функціонування всіх суб'єктів господарювання, що сприятиме їхній сплаті податків до бюджету;
- впроваджувати ефективні методи державного фінансового контролю за правильністю та своєчасністю сплати податків фізичними та юридичними особами, а також вживати заходів щодо запобігання порушенням чинного законодавства;
- шукати нові альтернативні джерела доходів до державного бюджету;
- посилити інвестиційну складову в бюджетах.

9. Світовий досвід формування видатків бюджету демонструє різноманітні підходи, залежно від економічної моделі та пріоритетів державної політики. Структура видатків державних бюджетів зарубіжних країн свідчить про значну орієнтацію на соціальну сферу та оборону. Ключовим уроком із зарубіжного досвіду для України є необхідність чіткого визначення видатків за пріоритетністю, стратегічного планування та забезпечення ефективності використання бюджетних коштів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетна система: підручник / за ред. В. Г. Дем'янишина, О. П. Кириленко, З. М. Лободіної. Тернопіль : ЗУНУ, 2020. 460 с.
2. Бюджетна система України: навчальний посібник в схемах і таблицях / С. В. Качула, Г. Є. Павлова, Л. В. Лисяк, Добровольська О.В., Л. І. Катан. Дніпро: Монолит, 2021. 332 с.
3. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 №2456-VI. URL: [http// www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).
4. Василик О.Д. Бюджетна система України: Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 544 с.
5. Воронова Л.К. Фінансове право України: підручник. Київ: Прецедент : Моя книга, 2006. 448 с.
6. Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16.01.2003 р. Дата оновлення: 08.10.2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
7. Дем'янишин В. Бюджетна політика держави: концептуальні засади, ефективність, розвиток стратегії і тактики. *Теоретичні та практичні аспекти вдосконалення фінансово-кредитного механізму. Вісник ТНЕУ. №2. 2011. С. 7-14.*
8. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України : моногр. Тернопіль: ТНЕУ, 2008. 496 с. С. 39–45.
9. Дем'янишин В. Принципи формування сучасної бюджетної політики України. Економіка: проблеми теорії та практики. Випуск 226. Т. II. 2007. С. 446-454.
10. Дем'янишин В. Теоретичні засади бюджетної політики. *Світ фінансів*. Випуск 1 (10). 2007 р. С. 19-34.
11. Дячек С.М. Зарубіжний досвід формування видатків бюджету. 2021 URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/01/247.pdf>
12. Закон України «Про Державний бюджет України на 2019 рік» від 21.12. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-20>
13. Закон України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» від 21.12. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-21>

14. Закон України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» від 21.12. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-21>
15. Закон України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» від 21.12. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-22>
16. Закон України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» від <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>
17. Індекс.Мінфін.URL:<https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2019/>
18. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2022 рік. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/budget_2022-538.
19. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2023 рік. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/budget_2022-538.
20. Корсун І. М., Зінченко М. М., Махно С. В., Мироненко Д. Ю. Парадигма фінансування видатків державного бюджету України в умовах воєнної та післявоєнної соціально-орієнтованої ринкової економіки. *Академічний огляд*. 2023. № 2. С. 103-112.
21. Мандрик В. О., Гуль І. Г., Мороз В. П. Особливості Державного бюджету України у 2023 році та ризики його дохідної частини. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія : Економічні науки. 2023. № 3. С. 197-203.
22. Миськів Г. Бюджетна система : теоретичні та практичні аспекти (у схемах і таблицях) : навч. посіб. Львів : Растр-7, 2020. 272 с.
23. Монаєнко А. А. Суть і значення розподілу видатків бюджету: збірн. наук. праць НАДУ при Президентіві України. Видавництво НАДУ, 2012. 140 с.
24. Національна стратегія доходів до 2030 року. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf.
25. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія) : навч. посіб. 2-ге вид., доп. і перероб. К. : КНЕУ, 2001. 240 с. С. 119.
26. Пилипенко К. А., Баклицька М. Р. Особливості виконання доходів і

видатків державного бюджету через органи Державної казначейської служби України. *Modern economics*. 2018. № 9. С. 73-78.

27. Романенко О.Р. Фінанси: Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.

28. С. Юрій, В. Дем'янишин. Бюджет, бюджетна доктрина та бюджетна політика держави: сучасна парадигма, іманентний детермінізм, реалії і перспективи. *Світ фінансів*. № 4. 2010 р. С. 7-27.

29. Савчук Н. В. Світовий досвід формування доходів бюджету та перспективи його адаптації в Україні. *Фінанси України*. 2014. № 3. С. 23-36.

30. Сокирко О. С., Шепиленко В. Ю. Тенденції формування доходів Державного бюджету України. *Бізнес Інформ*. 2022. № 3. С. 87-92.

31. Теорія фінансів / За ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. — К.: Центр учбов. л-ри, 2010. — 576 с.

32. Теорія фінансів: підручник / П.І. Юхименко та ін.; за заг. ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. К.: Центр учбов. літ-ри, 2010. 573 с.

33. Ткач Є., Ткач О. Деякі аспекти ролі державного казначейства у формуванні та використанні коштів державного бюджету України. *Наукові записки*. 2005. № 14. С. 104-106

34. Ухань О.О. Роль державного бюджету України в соціально-економічному розвитку. *Наукова думка сучасності і майбутнього: зб. стат. учасн. 33 всеукр. практ.-пізнав. конф. (29 листоп. - 5 груд.2019р.)*. Дніпро. С 43-45.

35. Федосов В., Опарін В., Сафонова Л. та ін. Бюджетний менеджмент : підруч. / за заг. ред. В. Федосова. К. : КНЕУ, 2004. 864 с. С. 588.

36. Фінансова політика в Україні : монографія / за заг. ред. Г. Б. Погріщук, В. В. Руденко. Тернопіль : ЗУНУ, 2023. 405 с.

37. Фінанси. Бюджет. Податки: національна та міжнародна термінологія : у 3-х т. / за ред. Т. І. Єфименко ; Ін-т світ. екон. і міжнар. відносин НАНУ ; ДННУ «Акад. фін. управління». К., 2010. 624 с.

38. Чугунов І. Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 532 с.

39. Чугунов І., Пасічний М., Нікітішин А. Доходи Державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Scientia Fructuosa*. 2022. № 5. С. 124-137.

40. Шкодiна I.B., Зеленько O.O. Бюджетна полiтика та її особливостi в економiцi України. *Вiсник ХНУ iм. В.Н. Каразiна. Серiя «Мiжнароднi вiдносини. Економiка. Країнознавство. Туризм»*. Вип. 13, 2021 р. С. 145-151.

41. Юрiй С.I. Концептуальнi засади сутностi бюджету. *Фiнанси України*. № 10, 2001 р. С. 3-10.